

Блозва Л. М., магістрант спеціальності «Соціальна педагогіка», НУБіП України, (м. Київ); Кубицький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті, НУБіП України, (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті розкрито сутність та причини інвалідності дітей. Висвітлено ключові аспекти організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, які включають соціально-педагогічну роботу безпосередньо з такими дітьми, їх батьками та соціальним оточенням дітей-інвалідів. Охарактеризовано зміст процесу реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями.

Ключові слова: діти з обмеженими функціональними можливостями, соціально-педагогічна робота, соціальна реабілітація.

В статтє раскрыта сущность и причины инвалидности детей. Освещены ключевые аспекты организации социально-педагогической работы с детьми с ограниченными функциональными возможностями, которые включают социально-педагогическую работу напрямую с такими детьми, их родителями и социальным окружением детей-инвалидов. Охарактеризованы содержание процесса реабилитации детей с ограниченными функциональными возможностями.

Ключевые слова: дети с ограниченными функциональными возможностями, социально-педагогическая работа, социальная реабилитация.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В Україні у зв'язку з її інтеграцією в європейський простір відбуваються зміни у ставленні до дітей з обмеженими функціональними можливостями. Це вимагає від соціальних служб дотримуватися європейських стандартів щодо організації соціальної роботи з такими дітьми, у тому числі із сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями.

Організація соціальної допомоги дітям, які позбавлені можливості вести повноцінне життя внаслідок вад фізичного розвитку, потребує, в першу чергу, зміни ставлення суспільства до дітей з особливими потребами та проблеми інвалідності у світі та в Україні зокрема.

Внаслідок обмежень у спілкуванні, самообслуговуванні, пересуванні, контролі за своєю поведінкою розвиток цих дітей залежить від задоволення їх потреб іншими людьми, що складає багатогранний процес соціальної реабілітації. Освіта, психолого-педагогічний вплив на особистість є інструментами вирішення однієї з основних проблем у суспільній та державній політиці щодо дітей з обмеженими функціональними можливостями – їх соціальної реабілітації, адаптації та інтеграції у суспільство [11].

Соціально-економічна ситуація, що склалася на сучасному етапі розвитку України, кризові явища у сфері економіки і фінансів зумовлюють необхідність посилення соціального захисту дітей-інвалідів, визначення пріоритетних напрямів у цій важливій роботі, одним із яких є рання соціальна реабілітація дітей з обмеженими функціональними можливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема організації соціальної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, внаслідок її актуальності, широко розроблялась і розробляється дослідниками різних галузей: психологами, соціальними педагогами, фізіологами, соціологами.

Велику роботу в цьому напрямку провела А.Й. Капська, яка розробила ряд принципів і закономірностей соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, в основу яких покладено процес реабілітації. Основною метою в організації такої роботи вона визначає: забезпечення соціального, економічного, інтелектуального і фізичного розвитку дитини, яка має відхилення за допомогою організації соціальної, матеріальної та медичної підтримки, а також попередження виникнення вторинних дефектів у дітей-інвалідів [10].

Крім того наукова розробка даної теми висвітлена в працях таких українських та російських науковців, як: Л.І. Акатової, О.В. Безпалько, І.Д. Зверєвої, І.Б. Іванової, Т.Н. Карякіної, М.П. Лукашевича, І.Т. Миговича, В.Т. Мошняга, Л.Т. Тютті, М.У. Фірсова, Є.І. Холостової та інших, які також за основу соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями беруть реабілітаційний процес.

Теоретико-методичні аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями висвітлені у роботах таких науковців, як: Ю.В. Василькова, Л.Д. Кизименко, М.П. Лукашевич, І.І. Мигович, І.М. Мінчук, Е.К. Неберушкіна, А.Г. Семигіна, С.М. Томчук, Т.В. Шевцов, Е.Р. Ярска-

Смирнова. Значний вклад у дослідженні та розробці технологій соціальної роботи з дітьми-інвалідами внесли О.В. Вакулєнко, А.Й. Капська, Л.П. Кузнецова, В.Т. Мошняга, С.В. Толстоухова, О.О. Яременко та ін. Так К. Девісом, Р. Мертоном та Т. Парсонсом були розглянуті проблеми інвалідності дітей як специфічного соціального стану індивіда, соціальної реабілітації, соціальної інтеграції, соціальної політики держави відносно дітей-інвалідів, на базі чого і формуються сучасні засади організації соціальної роботи. І саме в рамках даного підходу було розроблено поняття «діти з обмеженими можливостями» як синонім до поняття «діти-інваліди».

Виходячи з цього, **метою** нашої статті є проаналізувати особливості організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями та обґрунтувати процес реабілітації дітей-інвалідів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За даними ООН, у світі нараховується приблизно 450 мільйонів людей з обмеженими функціональними можливостями і близько 200 мільйонів з них – діти.

Останнім часом у нашій країні відзначається значне збільшення числа дітей-інвалідів. За останні 20 років рівень інвалідності серед дітей збільшився приблизно у 3,6 рази. За статистикою основними причинами збільшення числа дітей з обмеженими функціональними можливостями є внутрішні (генетичні аномалії, спадкові хвороби, вроджені вади, причинами яких можуть бути погіршення умов життя, які негативно починають діяти вже в період розвитку плоду; погіршення умов праці жінок; погіршення екологічної обстановки) та зовнішні (механічні, фізичні, хімічні, біологічні, психічні, несприятливі умови життєдіяльності) [1]. Серед факторів, які провокують виникнення інвалідності у дітей, можна виділити наступні: біологічні, медико-організаційні та соціально-середовищні.

Але, не зважаючи на причини настання інвалідності, для дітей це означає значне обмеження життєдіяльності. Вона сприяє розвитку соціальної дезадаптації, що обумовлена порушенням розвитку, утрудненнями у самозабезпеченні, спілкуванні, навчанні, оволодінням у майбутньому професійними навичками. Отримання дітьми-інвалідами соціального досвіду, включення їх в існуючу систему суспільних відносин потребує від суспільства додаткових засобів та зусиль, що сьогодні намагається бути реалізованими у рамках соціально-педагогічної роботи.

На сьогодні розрізняють наступні обмеження дитячої життєдіяльності: діти з порушеннями слуху і мови (глухі, слабочуючі,

логопати); порушеннями зору (сліпі, слабозор); порушеннями інтелектуального розвитку (розумово відсталі, діти з затримкою психічного розвитку); порушеннями опорно-рухового апарату; з комплексними порушеннями психофізіологічного розвитку, (сліпоглухонімі, ДЦП з розумовою відсталістю); хронічними соматичними захворюваннями; психоневрологічними захворюваннями [8].

Саме ця класифікація є ядром для організації різних напрямків соціальної роботи, однак завдання, на основі яких вона організовується, є спільними. Провідним завданням організації соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями є створення рівних можливостей. Другою, але не менш важливою групою завдань, можна вважати навчання дітей-інвалідів та батьків вмінням і навичкам незалежного життя.

Сьогодні проблема інвалідності ставить перед дітьми-інвалідами та їх батьками безліч проблем фізіологічного, психологічного, економічного, соціального характеру, які полягають у соціальній, територіальній та матеріальній залежності дітей-інвалідів від батьків та опікунів, а також у тому, що при народженні дитини з обмеженими можливостями родина або розпадається, або надмірно опікає дитину, не даючи їй можливості розвиватися; проводиться слабка професійна підготовка дітей даної категорії; діти-інваліди та їх батьки відчують труднощі при пересуванні по місту, що призводить до ізоляції; відсутнє повноцінне правове забезпечення дітей з обмеженими можливостями; сформована негативна суспільна думка по відношенню до дітей-інвалідів [3].

І з огляду на всі ці проблеми, перед дітьми-інвалідами, їх батьками та суспільством постає проблема організації в рамках соціально-педагогічної роботи ефективних програм реабілітації дітей з обмеженими можливостями.

Соціальна реабілітація дітей з функціональними обмеженнями – це складний процес, що потребує переорієнтації, і насамперед – у напрямі розробки методології і методики соціально-педагогічної та психологічної моделі соціальної роботи. Специфіка такого підходу викликає необхідність суттєвих змін у ставленні до дітей-інвалідів, які потребують не тільки матеріальної, фінансової, гуманітарної підтримки і заходів реабілітації (медичної, професійної, соціально-побутової), а й належних умов для актуалізації своїх здібностей, розвитку особистих якостей і потреб у соціальному, моральному і духовному самовдосконаленні [4].

Одразу слід зазначити, що кінцевою метою реабілітації дітей-інвалідів є соціальна інтеграція, забезпечення їх активної участі в основних напрямках діяльності і життя суспільства, "включеність" у соціальні структури, пов'язані з різними сферами життєдіяльності дитини – навчальної, трудової, дозвільної та ін.

Доповнюючи цю думку, М.П. Лукашевич і І.І. Мигович значну увагу приділяють тому, що реабілітація дітей з обмеженими функціональними можливостями є схемою розвитку здатностей дитини – соціальної адаптації, при чому ці заходи обов'язково мають охоплювати й інших членів сім'ї [6]. У свою чергу О.І. Карякіна та Т.Н. Карякіна в своїй роботі «Основи реабілітації інвалідів» зазначають, що соціально-педагогічна робота з даною категорією має включати, окрім реабілітації, систему інтеграції дитини з особливими потребами у суспільство та систему соціального захисту, що має надаватися державою [5].

Кінцевою метою реабілітації дітей з функціональними обмеженнями є соціальна інтеграція, забезпечення їх участі в основних напрямках діяльності і життя суспільства, "включеність" в соціальні структури, пов'язані з різними сферами життєдіяльності дитини – навчальної, трудової, дозвільної та ін.

З огляду на це, з боку держави можна виділити напрямки, на базі яких організовується соціально-педагогічна робота з дітьми-інвалідами: поглиблення усвідомлення проблеми, медична опіка, реабілітація, служби підтримки, доступність, утримання та соціальний захист, родинне життя та права особи і культура [2].

Враховуючи все вище перераховане виділяють багаторівневу структуру проблем соціально-педагогічної реабілітації та допомоги. Згідно з цим реабілітаційний процес має здійснюватися з урахуванням:

- проблеми дитини: підтримка фізичного здоров'я, формування особистості, забезпечення емоційної підтримки, навчання, задоволення соціальних потреб;

- проблеми сім'ї: забезпечення фінансової підтримки, житлові умови, навички догляду та навчання дитини, вирішення емоційних проблем, подолання соціальної ізоляції;

- проблеми професіоналів: медики (профілактика та підтримка здоров'я), педагоги та психологи (розробка та впровадження спеціальних методів освіти та виховання дітей та батьків), соціальні працівники (забезпечення допомоги, інформування про ресурси, сімейна та групова робота, захист інтересів дітей та сім'ї, інтеграція зусиль професіоналів), інженери та виробники (розробка та

виготовлення спеціальних засобів для підтримки ефективної життєдіяльності та навчання дітей, створення спеціальних робочих місць), юристи, представники законодавчої та виконавчої влади (створення та впровадження відповідної системи захисту прав та обов'язків інвалідів та їх сімей);

- проблема суспільства - зміна ставлення до інвалідів та сімей з дітьми-інвалідами;

- проблеми фізичного середовища: зменшення впливів, що зашкоджують здоров'ю та життєдіяльності людини, створення дружнього для інвалідів простору [9].

Таким чином, реабілітація дітей з особливими потребами має свої особливості, оскільки вона повинна забезпечувати, враховуючи, що мова йде про зростаючий організм, розвиток усіх систем і функцій, попереджувати затримку у рості та розвитку. Тож організація процесу соціальної реабілітації має базуватися на ряді принципів: гуманістичного спрямування соціально-реабілітаційного процесу, опору на провідну діяльність, навчання діяльності, опору на позитивні та сильні сторони особистості дитини.

У межах даної проблеми слід відзначити наступні форми і методи соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, як:

- організація центрів соціальної реабілітації та адаптації. Головна мета діяльності таких центрів – формування елементарних умінь, сприяння навичок самообслуговування, самостійної побутової діяльності, виявлення особливих здібностей кожної дитини, сприяння її адаптації і повній інтеграції в суспільство;

- збір та систематизація банків даних щодо дітей-інвалідів;

- індивідуальна (консультування, медико-соціальна, психолого-педагогічна допомога та ін.) та групова робота (проведення тренінгів, бесід, диспутів, круглих столів, екскурсій, змагань тощо);

- створення консультативних пунктів, клубів спілкування та взаємодопомоги батькам таких дітей, проведення просвітницьких курсів для родичів таких дітей;

- оздоровлення; сприяння навчанню та працевлаштуванню в подальшому [7].

Процес реабілітації дітей з обмеженою мобільністю є складним. Ще складнішим він буває у дітей, що мають вроджені або набуті вади опорно-рухового апарату. Обмеження фізичних можливостей дитини впливає на процес її соціалізації.

Важливою умовою реабілітації дітей-інвалідів виступає не тільки безпосередня соціально-педагогічна робота з цими дітьми, а й з їхніми батьками. Робота з сім'ями, в яких є

діти з функціональними обмеженнями, передбачає: підтримку членів сім'ї, укріплення її ресурсів; розширення можливостей у виконанні функцій догляду за такими дітьми; полегшення тягаря, який несуть сім'ї, що здійснюють догляд хворої дитини; зменшення або модифікацію внутрішньо сімейних стресових чинників, які можуть спровокувати рецидив хвороби.

Соціально-педагогічна реабілітація організовується з метою найбільш повного розвитку у дитини з обмеженими функціональними можливостями духовних і фізичних сил шляхом використання її збережених функцій, виникаючих потреб та інтересів, її особистісної активності та створення відповідних внутрішніх та зовнішніх умов, в яких вони можуть найбільш повно проявлятися та розкриватися. Така організація соціальної роботи базується на ряді вищевикладених принципів, завдань та особливостей, яких мають дотримуватися усі

суб'єкти соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями та їх батьками і на їх базі має формуватися державна допомога таким дітям та їх родинам.

Висновки. Отже, основні аспекти організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями представляють собою динамічну систему, в ході якої здійснюється послідовна реалізація постійно виникаючих при взаємодії з дитиною-інвалідом тактичних завдань на шляху до досягнення мети – включення в суспільне життя. Провідні напрямки організації соціально-педагогічної роботи з даною категорією дітей сьогодні створюються на законодавчому рівні, хоча і не виключають будь-які інші напрямки, що формуються на регіональному та локальному рівнях з метою допомоги дітям-інвалідам стати повноцінними членами суспільства.

Література

1. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.И. Акатов. – М.: Гуманит. узд. центр ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 2-3. – С. 36.
3. Іванова І.Б. Організація соціально-педагогічної та психологічної допомоги інвалідам у системі соціальних служб для молоді / І.Б. Іванова // Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. – К., 1995. – С. 28-32.
4. Капська А.Й. Соціальна робота: технологічний аспект: Навч. посіб. / За ред. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
5. Карякіна О.И. Основы реабилитации инвалидов: Учебное пособие / О.И. Карякіна, Т.Н. Карякіна. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 1999. – 88 с.
6. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи: Навчальний посібник. – 2-ге вид., доп. і випр. / М.П. Лукашевич, І.І. Мигович. – К.: МАУП, 2003. – 168 с.
7. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика): Підручник / М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна. – К.: Каравела, 2011. – 368 с.
8. Мошняга В.Т. Технологии социальной реабилитации детей с ограниченными возможностями / В.Т. Мошняга. – М.: Инфра-М, 2003. – 348 с.
9. Толстоухова С.В. Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю / За ред. Толстоухової С.В., Пінчук І.М. – К.: УДЦССМ, 2000. – 184 с.
10. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з обмеженими функціональними можливостями / За ред. А.Й. Капської. – К.: ДЦСССМ, 2003. – 146 с.
11. Шевцов А.Г. Методологічні принципи соціальної реабілітації осіб з обмеженими функціями здоров'я / А.Г. Шевцов // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського державного університету, Вип. VI. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 337-342 с.

*Blozva Luba, undergraduate specialty "Social Pedagogy"
Kubitskiy Sergei, PhD. Associate Professor,*

FEATURES OF SOCIO-PEDAGOGICAL WORK WITH CHILDREN WITH LIMITED FUNCTIONALITY

The article explores the nature and causes of disability children. Highlights key aspects of the socio-pedagogical work with children with limited functionality, including social and educational work directly with children, their parents and social environment of children with disabilities. Characterizes content types of the rehabilitation of children with limited functionality. Highlights key forms and methods of social and educational work with children with disabilities in the context of social rehabilitation. Outlines the features of the parents of these children. The primary tasks of social work with children with disabilities have equal opportunities. The second, but equally important group of tasks can be considered learning disabled children and parents skills and independent living skills. The ultimate goal of rehabilitation of disabled children is social integration; ensure their active participation in key areas of life and society, "inclusion" in the social structure of the various spheres of the child - academic, employment, leisure and others.

Keywords: children with limited functionality, socio-pedagogical work, social rehabilitation.